
Cevger, Gürkan (2021). "Amasya Sancağı'nda Avarız Vergisi Uygulamaları (1691-1798)". *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. S. 10, s. 217-235.

AMASYA SANCAĞI'NDA AVARIZ VERGİSİ UYGULAMALARI (1691-1798) AVARIZ TAX IMPLEMENTS IN AMASYA SANJAK (1691-1798)

Dr. Öğr. Üyesi Gürkan CEVGER*
Amasya Üniversitesi
grkancevger@gmail.com

Öz

Olağanüstü durumlarda devletin halktan toplamış olduğu örfi vergilerden birisi olan avarız vergisi, Osmanlı Devleti'nin ekonomik durumu ve halkın gündelik yaşamı açısından çok önemlidir. Bu verginin halka dağıtılması, toplanması ve hazineye aktarılması süreci birçok devlet görevlisinin sorumluluğu dâhilinde gerçekleşmekte ve verginin toplanması aşaması zamanla gündelik yaşam içerisinde birçok soruna da sebebiyet vermektedir. Bu çalışmada; Başkanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan Maliyeden Müdevver Defterler ana kaynak olarak kullanılmış, ayrıca Mevkufat Kalemi Defterleri ve Amasya Şerhiyye Sicillerinden çalışmayı desteklemek için ilgili bilgiler alınmıştır. Çalışmada, Osmanlı tarihi açısından önemli bir yerde olan Amasya Sancağı'na tabi kazâlardan 1691-1798 yılları arasında toplanan avarız vergisi üzerinde durulmuştur. 1691-1798 yılları arasında Amasya Sancağı'na bağlı kazâların ödedikleri vergi yüzyıl süreyle tespit edilmeye çalışılmış elde edilen veriler ışığında kazâlar arasında mukayese yapma imkânı da oluşmuştur. Ayrıca elde edilen veriler sayesinde 18. yüzyılda Amasya Sancağı'nın avarız vergisi miktarı, Amasya

* ORCID: orcid.org/0000-0003-1029-8616

Sancağı'nın idari olarak bağlı olduğu Sivas Eyâleti'ne tabi diğer sancaklar ile de kıyas yapılmıştır. Ayrıca çalışmayı desteklemek açısından elde edilen veriler zaman zaman tablo ile verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, Amasya Sancağı, 18. Yüzyıl, Avarız Vergisi.

Abstract

The Avarız tax, which is one of the customary taxes that the state collects from the public in extraordinary situations, is very important in terms of the economic situation of the Ottoman State and the daily life of the people. The process of distributing this tax to the public, collecting it and transferring it to the treasury took place under the responsibility of many government officials, and the collection phase of the tax caused many problems in daily life over time. In this study; Maliyeden Mudevver Defter from Presidential Ottoman Archive were used as the main source, and the relevant information was obtained from Mevkufat Defter, Amasya Şeriyye Sicil to support the study. In the study, the Avarız tax collected between the years 1691-1798 from the districts subject to the Sanjak of Amasya, which has an important place in terms of Ottoman history, has been emphasized. In this study we attempted to determine the tax paid between the years of 1691-1798, the tax paid by the districts in the Sanjak of Amasya was tried to be determined for a century and in the light of the obtained data, it was possible to make a comparison between the districts. In addition, With this data we got, the amount of Avarız tax of the Sanjak of Amasya in the 18th century was compared with other sanjaks subject of Sivas State, to which the Sanjak of Amasya is administratively connected. In addition, the data obtained in order to support the study is presented in tabular occasionally.

Keywords: Ottoman Empire, Sanjak of Amasya, 18th century, Avarız Tax.

Giriş

Coğrafi özellikleri ve stratejik konumu sebebiyle tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Amasya şehri, bu medeniyetlerin izlerini taşıyan önemli bir yerleşim yeridir. Şehir, Türkler tarafından fethedildikten sonra Danişmentliler, Anadolu Selçukluları, Eratnalılar ve Kadı Burhaneddin Devletleri'nin hâkimiyeti altında kalmış ve 1398 yılında Yıldırım Bayezid tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır. 16. yüzyılın ortalarına kadar şehzadelerin idari tecrübe edindikleri bir sancak haline getirilen Amasya şehri, yine aynı yüzyılın sonlarına kadar stratejik

önemini korumuştur. Osmanlı idaresine girdiği dönemden sonra Rum Eyâleti'nin oluşturulması ile birlikte eyâletin yönetim merkezi konumunda olan Amasya Sancağı, 16. yüzyılda Amasya merkez kazâ olmak üzere; Merzifon ve Lâdik Kazâları'ndan oluşmaktaydı. 1576-1577 yıllarında Amasya Sancağı'nın kazâ sayısı Gümüş, Gedegera, Zeytun, Simre-i Lâdik Kazâları'nın eklenmesi ile birlikte yediye kadar çıkmıştır. Sancağın kazâ sayısı 17. yüzyıl ortalarında dokuza, 1665 tarihinde on bire, 1671 tarihinde ise ona inmiştir. 19. yüzyıl sonlarında Sivas vilâyetine bağlı olarak Amasya merkez olmak üzere; Merzifon, Vezirköprü, Osmancık, Gümüşhacıköy, Lâdik, Havza ve Mecitözü ile birlikte sekiz kazâsı bulunmaktaydı (Şahin-Emecen, 1991:1-3).

Amasya Sancağı 18. yüzyıl içerisinde idari taksimatta; Sivas, Çorum, Bozok¹, Divriği ve Arapgir Sancakları ile birlikte Sivas Eyâleti'ne bağlıydı (Kılıç, 1997:126-131). Bu dönemde Amasya Sancağı, Amasya merkez kazâ olmak üzere; Gedegera, Havza, Gelgiras, Zeytun, Geldigelen², Merzifon, Merzifon-ı Abad, Lâdik, Gümüş ve Zünnûnabad Kazâları'ndan oluşmaktaydı.³ İncelenen dönemde imparatorluğun birçok yerinde olduğu gibi Amasya Sancağı'nda da halktan örfi ve şer'î birçok vergi alınmaktaydı. Bu vergilerden birisi de örfi vergilerden olan avarız veya diğer bir deyişle avarız-ı divaniye idi.

1. Osmanlı Devleti'nde Avarız Vergisi

Ârız ve ârızanın çoğulu olan avarız kelime anlamı olarak; kazâ, belâ ve sıkıntı manalarına gelirken, aynı zamanda devletin fevkalade durumlarda özellikle de savaş zamanlarında halktan aldığı vergiyi de ifade etmektedir (Aydın, 1991:108; Devellioğlu, 2010:59).

¹ 24 Eylül 1734 tarihli bir kayıta Bozok Sancağı, Sivas Eyâleti'ne bağlı değildir. BOA, MKFD. d. 28406, s. 2

²Geldigelen Kazâsı, 17. yüzyılda Amasya Sancağı'na bağlı müstakil bir kazâ konumunda iken, yüzyılın sonunda Amasya Kazâsı'nın nahiyesi haline getirilmiş ancak 1721 tarihinde idari taksimatta yapılan değişiklik ile Geldigelen Nahiyesi, Amasya Sancağı'na bağlı bir kazâ halini almıştır (Güneş, 2017: 469-470).

³ BOA, MAD. d. 3153, s. 125, BOA, MAD. d. 3825, s. 113, BOA, MAD. 3971, s. 123, BOA, MAD, d. 3151, s. 115, BOA, MAD. 3823, s. 51.

Osmanlı Devleti'nde avarız diğer bir deyişle avarız-ı divaniye vergisi, Tanzimat'ın ilanına kadar başlangıçta özellikle Yavuz Sultan Selim döneminde 4-5 yılda bir alınmak üzere toplanan ve her yıl alınması uygun olmayan (Ünal, 2008:56) sadece olağanüstü hallerde alınan özellikle de savaş masraflarını karşılamak (Tabakoğlu, 1985:53), (Pakalın,1983:144) üzere hükümdarın emri ile düzenli olarak Müslüman ve gayrimüslim halkın (Güçer, 1974:67) doğrudan devlete vermeye mecbur tutulduğu her türlü hizmet, eşya ve para şeklindeki vergiyi ifade eder (Barkan, 1979:13), (Genç, 2012:220).

Osmanlı bütçelerinde avarız, düzenli olmayan gelirleri teşkil etmektedir. Bu tip vergilerin çoğu "avarız" adı altında tahsil edilmekte ve bazı tahsil fermânlarında "bedel-i avarız" adı da zikredilmektedir. Avarız vergisi nakit olarak alınan bir vergidir. Avarız çatısı altında olan nüzul ve sürsat ise buğday, un, yağ vb. şekilde aynı olarak tahsil edilmektedir. Avarız vergisi toplandığı yere ve vergi çeşidine göre hane hesabına dayanmaktadır. Sayım birimi olan gerçek avarızhanesinin dört ile elli hanesi bir avarızhanesini oluşturabilmektedir (Öztürk, 2004:208).

Devletin görevlendirdiği mübaşirler marifetiyle toplanarak hazineye veya kişiye teslim edilen verginin belirlenmesinde avarızhane birim olarak kabul edilmiştir (Çadırcı, 2013:145). Avarız vergisi olağanüstü durumlarda özellikle savaş masraflarını karşılamak maksadıyla toplanmasına rağmen, devamlı yapılan savaşlar bu vergiyi zaman içerisinde düzenli toplanan bir vergi haline getirmiştir (Sahillioğlu, 1991:108), (Kütükoğlu, 2018:310).

Halktan her yıl düzenli ve nakit para olarak toplanan ve 17. yüzyılın sonlarından itibaren de sıradan vergilere dönüşmüş olan avarız vergisi, Osmanlı Devleti bütçe gelirlerinin yaklaşık %10-20'sini oluşturmaktaydı (Tabakoğlu, 2005:70). Avarız vergisi halktan toplanırken belirli hukuki durumların oluşmasına bakılırdı. Mesela vergi verecek kimselerin avarızhaneye tabi olabilmeleri için vergi ödedikleri yerde bir mülkü bulunmalı, köyde ise toprak sahibi olmalı, şehirde ise sürekli bir işe sahip olması gerekmektedir (Küçük, 2007:39).

2. Amasya Sancağı'nda Avarız Vergisi Uygulamaları

18. yüzyılda Amasya Sancağı'na bağlı bulunan kazâların ödedikleri avarız miktarı ve her bir avarızhanenin ne kadar vergi ödeyeceğine dair başta maliyeden müdevver defterler olmak üzere şeriyye sicillerinde de aydınlatıcı bilgiler yer almaktadır. Mesela 28 Ağustos 1719 tarihli bir fermenda; Amasya Sancağı'na tabi kazâlardaki hanelerin her birisinden dört yüz akçe avarız vergisi alınması istenmekte ve avarız vergisi hesaplanırken her 108 akçenin¹ esedi kuruş⁴ olacak şekilde hesabın görülmesi emredilmektedir.⁵

13 Haziran 1768 tarihli başka bir fermenda da Amasya Sancağı'nda her bir hanenin dört yüz akçe vergi ödemesi ve her yüz sekiz akçenin bir esedi kuruş olacak şekilde hesaplanarak verginin halktan tahsil edilmesi istenmektedir.⁶ Şeriyye sicillerine göre incelenen sürecin başlarından yüzyılın sonlarına kadar Amasya Sancağı'nda hane başına alınan 400 akçelik avarız vergisi miktarında bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Bu veriyi maliyeden müdevver defterlerde yer alan bilgiler de desteklemektedir.⁷

18. yüzyılda Sivas Eyâleti'ne bağlı beş sancaktan birisi olan Amasya Sancağı, Sivas Eyâleti'ne tabi sancaklar içinde avarızhane sayısı bakımından eyâletin önemli sancaklarından birisidir. Eyâletin merkezi olan Sivas Sancağı'ndan sonra avarızhane sayısı bakımından eyâlet içerisinde ikinci sırada yer almaktadır. 24 Eylül 1734 tarihli bir kayda göre⁸ Sivas Eyâleti'nin toplam avarızhane sayısı 2308 hane olup, Amasya Sancağı 514,5 hane ile % 22,5'lik orana sahiptir. Bu kayda göre eyâletin avarızhane miktarı,

⁴Osmanlı Devleti'nde özellikle 17. yüzyıldan itibaren kullanılan bir para birimi olup, üzerindeki aslan motifi sebebiyle *esedi kuruş* adı verilmiştir. Darphane hesaplarında esedi kuruş adı ile para basılması 1701 tarihinde başlamaktadır. 26.39 gr ağırlığında darb edilen bu kuruşun tespit edilen rayici 120 akçe olarak belirlenmiştir (Sahillioğlu,1995:368-369).

⁵ BOA, AŞS. d. 29, s. 72.

⁶ BOA, AŞS. d. 53, s. 44.

⁷ BOA, MAD. d. 3822 s. 91. BOA, MAD. d.3155, s. 95. BOA, MAD. d.2983, s. 131, BOA, MAD. d. 3148, s. 139, BOA, MAD. d. 2993, s. 115. BOA, MAD. d. 1985, s. 113, BOA, MAD. d. 2991, s. 125.

⁸ BOA, MKFD. d. 28406, s.2.

sancakların hane sayısı ve toplam ödenen miktar aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Sancaklar	Toplam Hane Sayısı İçindeki Oranı %	Hane Sayısı	Hane Başına (Akçe)	Kuruş
Sivas	% 51,5	1197	400	4352,5
Amasya	% 22,5	514,5	400	1873,25
Çorum	% 12	277	400	1007
Arapgir	% 7,5	171	400	621,5
Divriği	% 6,5	149	400	544
Toplam	%100	2308,5	400	Yekûn: 8550,75

Tablo 1. 1734 Tarihinde Sivas Eyaleti'nin Avarızhane Sayısı ve Sancaklara Dağılımı⁹

222

Amasya Sancağı'nın avarızhane sayısı yıllar içerisinde düşüş eğilimi göstermiştir. 17. yüzyılın sonlarında 632,5 olan hane sayısı¹⁰, 1734'de 514,5'e¹¹, 18. yüzyılın ortalarına doğru 370,25 haneye inmiş¹², 1749 tarihinde küçük bir artışla 371,75 haneye çıkmıştır.¹³

1777 yılına gelindiğinde sancağın avarızhane sayısı 373,75 haneye çıkmış¹⁴ ve bu durum yüzyılın sonuna kadar devam etmiştir. Bu rakamlar dikkate alındığında yüzyıllık bir süre zarfında sancağın avarızhane sayısında yaklaşık olarak % 45 oranında azalma olduğu görülmektedir. Amasya Sancağı'nın 18. yüzyıldaki avarızhane sayıları ve hane başına alınan vergi miktarı ve yıllar içerisindeki değişim aşağıda tablo halinde verilmiştir.

⁹ BOA, MKFD. D. 28406, s. 2.

¹⁰ BOA, MKFD. d. 27629, s. 28. 15 Mayıs 1691 tarihli belge.

¹¹ BOA, MKFD. d. 28406, s. 2.

¹² BOA, MAD. d. 3971, s. 123. 30 Nisan 1737 tarihli belge

¹³ BOA, MAD. d. 3972, s. 121. 23 Kasım 1749 tarihli belge.

¹⁴ BOA, MAD. d. 2991, s. 125. 8 Şubat 1777 tarihli belge.

Yıllar	Avarızhane Sayısı	Hane Başına Alınan (Akçe)	Kuruş Cinsinden
1691 ¹⁵	632,5	400 akçe	2342
1705 ¹⁶	516,5	400 akçe	1912
1713 ¹⁷	516,5	400 akçe	1912
1715 ¹⁸	515,25	400 akçe	1908
1722 ¹⁹	515,25	400 akçe	1908
1723 ²⁰	514,75	400 akçe	1906
1724 ²¹	514,75	400 akçe	1906
1727 ²²	514,75	400 akçe	1906
1734 ²³	514,75	400 akçe	1906
1737 ²⁴	370,25	400 akçe	1371
1738 ²⁵	370,25	400 akçe	1371
1739 ²⁶	370,25	400 akçe	1371
1741 ²⁷	370,25	400 akçe	1371
1742 ²⁸	370,25	400 akçe	1371
1743 ²⁹	371,75	400 akçe	1376
1747 ³⁰	371,25	400 akçe	1376
1749 ³¹	371,75	400 akçe	1376

¹⁵ BOA, MKFD. d. 27629, s. 28.

¹⁶ BOA, MAD, d. 3833, s. 59.

¹⁷ BOA, MAD, d. 3155, s. 95.

¹⁸ BOA, MAD, d. 3812, s. 59. BOA, MAD, 3823, s. 51.

¹⁹ BOA, MAD, d. 3828, s. 81.

²⁰ BOA, MAD. d. 3970 s. 79.

²¹ BOA, MAD. d. 3822, s. 91.

²² BOA, MAD. d. 3151, s. 115.

²³ BOA, MKFD. d. 28406, s. 2.

²⁴ BOA, MAD. d. 3971, s. 123.

²⁵ BOA, MAD. d. 3815, s. 119.

²⁶ BOA, MAD. d. 1985, s. 113.

²⁷ BOA, MAD. d. 3825, s. 113.

²⁸ BOA, MAD. d. 2993, s. 115.

²⁹ BOA, MAD. d. 3029, s. 50.

³⁰ BOA, MAD. d. 3153, s. 125.

1754 ³²	371, 25	400 akçe	1375
1755 ³³	373,25	400 akçe	1384
1759 ³⁴	373,75	400 akçe	1384
1760 ³⁵	373,25	400 akçe	1384
1761 ³⁶	373,25	400 akçe	1384
1764 ³⁷	373,75	400 akçe	1384
1766 ³⁸	373,75	400 akçe	1384
1777 ³⁹	373,75	400 akçe	1384
1778 ⁴⁰	373,75	400 akçe	1384
1780 ⁴¹	373,75	400 akçe	1384
1792 ⁴²	373,75	400 akçe	1384
1798 ⁴³	373,75	400 akçe	1384

Tablo 2. 1691-1798 Yılları Arasında Amasya Sancağı'nın Avarızhane Sayısı

2.1. Amasya Kazâsı

Amasya Kazâsı incelenen dönem süresince avarızhane başına 400 akçe vergi vermek ile mükelleftir.⁴⁴Amasya Sancağı'nın merkez kazâsı olan Amasya Kazâsı sancak içerisinde en fazla

³¹ BOA, MAD. d. 3972, s. 121.

³² BOA, MAD. d. 3148, s. 129.

³³ BOA, MAD. d. 3158, s. 149.

³⁴ BOA, MAD. d. 6426, s. 48.

³⁵ BOA, MAD. d. 3973, s. 151.

³⁶ BOA, MAD. d. 2436, s. 131.

³⁷ BOA, MAD. d. 3968, s. 128.

³⁸ BOA, MAD. d. 2797, s. 123.

³⁹ BOA, MAD. d. 2991, s. 125.

⁴⁰ BOA, MAD. d. 7643, s.42.

⁴¹ BOA, MAD. d. 2983, s. 121.

⁴² BOA, MAD. d. 2415, s. 129.

⁴³ BOA, MAD. d. 3170, s. 123.

⁴⁴ BOA, AŞS, d.29, s.72. BOA, AŞS. d. 53, s.44.

avarızhaneye sahip idari birim olup, incelenen dönemde 174⁴⁵-256,25⁴⁶ arasında değişen avarızhane sayısına sahiptir.

18. yüzyılın ilk çeyreğinde avarızhane sayısı Geldigelen Nahiyesi ile birlikte yazıldığından avarızhane sayısı bakımından sancağın en fazla haneye sahip idari birimi olmuştur. Amasya Kazâsı'nın 15 Mayıs 1691 tarihinde 256,25⁴⁷ olan avarızhane sayısı 1721 yılında Geldigelen Nahiyesi'nin ayrı bir kazâ haline dönüştürülmesi⁴⁸ ile birlikte kazânın avarızhane sayısında azalma meydana gelmiştir. Amasya Kazâsı'nın avarızhane sayısı 24 Nisan 1705'de 213,25⁴⁹, 27 Ocak 1713'de 209,25⁵⁰, 26 Aralık 1715'de 208,25⁵¹, 30 Eylül 1723'de 207,25⁵² olurken, avarızhane sayısı 18 Eylül 1724'de 177,25'e inmiş⁵³ ve bu durum 1738 yılına kadar devam etmiştir.⁵⁴ 19 Nisan 1738'de 174'e düşen hane sayısı⁵⁵, 9 Nisan 1739'da 178 haneye çıkmış⁵⁶ ve durum 8 Şubat 1777 yılında kadar devam etmiştir. 8 Şubat 1777 yılında hane sayısı 178,25'e⁵⁷ çıkmış ve kadar bu rakam 1798 yılına değişmemiştir.⁵⁸

Amasya Kazâsı'nın hane sayılarında zaman içerisinde düşüşler yaşanmış olsa da sancağın avarızhane sayısı göz önüne

⁴⁵ BOA, MAD. d. 3815, s. 119. 19 Nisan 1738 tarihli belge.

⁴⁶ BOA, MKFD, 27629, s. 32. Geldigelen Nahiyesi ile birlikte yazılmıştır. 15 Mayıs 1691 tarihli belge.

⁴⁷ BOA, MKFD, 27629, s. 32.

⁴⁸ 1685 yılına kadar Geldigelen Nahiyesi ayrı bir kazâ iken, bu tarihte Amasya Kazâsı'na bağlanmış fakat 1721 yılında tekrar ayrı bir kazâ haline getirilerek Amasya Kazâsı'ndan ayrılmıştır. (Güneş, 2017: 469-470).

⁴⁹ BOA, MAD, d. 3833, s.59. Geldigelen Nahiyesi ile birlikte yazılmıştır.

⁵⁰ BOA, MAD, d. 3155, s. 95. Geldigelen Nahiyesi ile birlikte yazılmıştır.

⁵¹ BOA, MAD, d. 3812, s. 59., BOA, MAD, 3823, s. 51. Geldigelen Nahiyesi ile birlikte yazılmıştır.

⁵² BOA, MAD. d. 3970 s. 79. BOA, MAD, d. 3828, s. 81. Geldigelen Nahiyesi ile birlikte yazılmıştır.

⁵³ BOA, MAD. d. 3822, s. 91.

⁵⁴ BOA, MAD. d. 3151, s. 115. BOA, MAD. d. 3971, s. 123.

⁵⁵ BOA, MAD. d. 3815, s. 119.

⁵⁶ BOA, MAD. d. 1985, s. 113.

⁵⁷ BOA, MAD. d. 3825, s. 113. BOA, MAD. d. 2993, s. 115. BOA, MAD. d. 3153, s. 125. BOA, MAD. d. 3972, s. 121. BOA, MAD. d. 3148, s. 129. BOA, MAD. d. 3968, s. 128. BOA, MAD. d. 2991, s. 125.

⁵⁸ BOA, MAD. d. 2983, s. 121.

alındığında⁵⁹Amasya Kazâsı, sancak içerisinde en fazla avarızhaneye sahip kazâ olma özelliğini devam ettirmiştir. 18. yüzyılın başından sonuna kadar Amasya Kazâsı'nın avarızhane sayısı, sancağın avarızhane sayısına oranı % 30⁶⁰ ile % 60⁶¹ arasında değişmiştir. Bu veriler Amasya Kazâsı'nın, nüfus potansiyelini ve ekonomik durumunu göstermesi bakımından önemlidir.

2.2. Geldigelen (Varay Kazâsı)

Geldigelen Kazâsı, 17. yüzyılda Amasya Sancağı'na bağlı müstakil bir kazâ konumunda iken, yüzyılın sonunda Amasya Kazâsı'nın bir nahiyesi haline getirilmiş ancak 1721 tarihinde idari taksimatta yapılan değişiklik ile Geldigelen Nahiyesi, yeniden Amasya Sancağı'na bağlı bir kazâ haline getirilmiştir (Güneş, 2017: 469-470). Kazâ haline döndükten bir süre sonra 30 Eylül 1723 tarihli bir kayıta göre; 31,25⁶² avarızhanesi bulunan Geldigelen Kazâsı'nın avarızhane sayısı 18 Eylül 1724'de 29,75⁶³ haneye inmiş ve bu durum 18. yüzyılın sonuna kadar hiçbir değişiklik göstermeden devam etmiştir.⁶⁴ Kazânın avarızhane sayısı, Amasya Sancağı'nın tüm avarızhane sayısı içerisindeki⁶⁵ payı zaman içinde % 5,5⁶⁶ ile % 8⁶⁷ arasında değişmektedir. İncelenen süreçte Geldigelen Kazâsı, Amasya Sancağı'nın diğer

⁵⁹ Sancağın toplam avarızhane sayısı 370,25 ile 632,25 arasında değişmektedir. BOA, MAD. d. 3155, s.95, BOA, MKFD. 27629, s. 29.

⁶⁰ BOA, MAD. d. 3970, s. 79. Sancağın avarızhane sayısı 515,5 hane iken Amasya Kazâsı'nın hane sayısı 178'dir.

⁶¹ BOA, MAD. 3825, s. 113. Sancağın avarızhane sayısı 370 iken Amasya Kazâsı'nın hane sayısı 178'dir.

⁶² BOA, MAD. d. 3970, s. 79.

⁶³ BOA, MAD. d. 3822, s. 91.

⁶⁴BOA, MAD. d. 3151, s. 115, BOA, MAD. d.3971, s. 123. BOA, MAD. d. 3815, s. 119. BOA, MAD. d.3825, s.113, BOA, MAD. d.2993, s. 115. BOA, MAD. d.3153, s.125. BOA, MAD. d.3972, s. 121. BOA, MAD. d.3148, s. 129. BOA, MAD. d.3968, s. 128. BOA, MAD. d.2991, s. 125. BOA, MAD. d.2983, s. 121. BOA, MAD. d.

⁶⁵ Sancağın toplam avarızhane sayısı 370, 25 ile 632,25 arasında değişmektedir. BOA, MAD. d. 3155, s.95, BOA, MAD. d. 1985, s. 113, BOA, MAD. d. 3825, s. 113.

⁶⁶ BOA, MAD. d. 3155, s. 95.

⁶⁷ BOA, MAD. d. 2993, s. 115.

kazâlarında olduğu gibi hane başına 400 akçe vergi vermek ile mükellef tutulmuştur.⁶⁸

2. 3. Gedegera (Köprü Kazâsı)

Amasya Sancağı dâhilinde bulunan Gedegera Kazâsı'nın avarızhane sayısı incelenen dönem içerisinde sürekli azalan bir değişim göstermiştir. 15 Mayıs 1691 tarihli bir kayda göre kazânın 161,25 hanesi varken⁶⁹, 24 Nisan 1705 tarihli bir kayda göre kazânın avarızhane sayısı 100,5'e⁷⁰, 27 Ocak 1723 tarihinde 99,25'e⁷¹, 17 Ağustos 1727 tarihinde 98 haneye kadar inmiştir.⁷² Bu tarihten, yüzyılın sonuna kadar Gedegera Kazâsı'nın avarızhane sayısına dair herhangi bir bilgi kayıt edilmemiştir.⁷³ Yüzyılın ortalarından itibaren Amasya Sancağı'nın avarızhane sayısındaki ciddi düşüş göz önüne alındığında Gedegera Kazâsı'nın uzun bir süre avarız vergisinden muaf tutulduğu düşünülebilir. 1705-1727 yılları arasında dair kayıtlar göz önüne alındığında Gedegera Kazâsı'nın avarızhane sayısı, sancağın toplam avarızhane sayısına oranı 19,5⁷⁴ ile % 25,5⁷⁵ arasında değişmektedir.

2.4. Zünnûnabad Kazâsı

İncelenen dönemde Zünnûnabad Kazâsı'nın avarızhane sayısında çok küçük değişimler meydana gelmiştir. 15 Mayıs 1691 tarihli bir kayda göre kazânın avarızhane sayısı 37 iken⁷⁶, 24 Nisan 1705'de bu sayı 36,25'e inmiştir.⁷⁷ Kazânın avarızhane sayısı 26 Aralık 1715'de tekrar 37'e çıkmış⁷⁸ ve bu durum 30

⁶⁸ BOA, AŞS, d.29, s.72. BOA, AŞS. d. 53, s. 44.

⁶⁹ BOA, MKFD. 27629, s. 29.

⁷⁰ BOA, MAD. d. 3833, s. 59.

⁷¹ BOA, MAD. d. 3155, s. 95.

⁷² BOA, MAD. d. 3151, s. 115.

⁷³ BOA, MAD. d.3153, s. 125. BOA, MAD. d.1985, s.113, BOA, MAD. d.3971, s. 123, BOA, MAD. d.3815, s. 119, BOA, MAD. d.3825, s. 113. BOA, MAD. d.2983, s. 131. BOA, MAD. d.2991, s.135. BOA, MAD. d.3972, s.121. BOA, MAD. d.3148, s. 139. BOA, MAD. d.3968, s. 128. BOA, MAD. d.2993, s. 115. BOA, MAD. d.2415, s.129.

⁷⁴ BOA, MAD. d. 3151, s. 115.

⁷⁵ BOA, MKFD, 27629, s. 28.

⁷⁶ BOA, MKFD, 27629, s. 28.

⁷⁷ BOA, MAD, d. 3833, s. 59.

⁷⁸ BOA, MAD. 3812, s. 59.

Nisan 1737 tarihine kadar devam etmiştir. Bu tarihte avarızhane sayısı 36'a inmiş⁷⁹ ve yüzyılın sonuna kadar bu sayıda bir değişiklik olmamıştır.⁸⁰ Zünnûnabad Kazâsı'nın avarızhane sayısı, Amasya Sancağı'nın toplam avarızhane sayısına oranı yıllar içinde % 6⁸¹ ile % 9,5⁸² arasında değişmektedir.

2.5. Havza Kazâsı

Havza Kazâsı'nın avarızhane sayısı yıllar içerisinde küçük değişimler göstermiştir. 15 Mayıs 1691 tarihli bir kayda göre; Havza Kazâsı'nın avarızhane sayısı 46,75 iken⁸³, 24 Nisan 1705'de 45,5 haneye inmiş⁸⁴ ve bu durum 17 Ağustos 1727 tarihine kadar devam etmiştir.⁸⁵ Kazâya ait arşiv vesikaları incelendiğinde 1737 tarihinden yüzyılın sonuna kadar kazânın avarızhane sayısının kayıt edilmediği görülmüştür. 18. yüzyılın ortalarından itibaren Amasya Sancağı'nın avarızhane sayısındaki ciddi düşüş de göz önüne alındığında Havza Kazâsı'nın uzun bir süre avarız vergisinden muaf tutulmuş olması muhtemeldir. Bu dönemde Havza Kazâsı'nın avarızhane sayısı, Amasya Sancağı'nın toplam avarızhane sayısına oranı yıllar içinde % 7,5⁸⁶ ile % 9⁸⁷ arasında olduğu tespit edilmiştir.

2.6. Merzifon Kazâsı

İncelenen dönemde Merzifon Kazâsı'nın avarızhane sayısına dair eldeki veriler maalesef kısıtlıdır. Çünkü maliyeden müdevver veya mevkufat kalemi defterlerinde Merzifon Kazâsı ile ilgili

⁷⁹ MAD, MAD. d. 3971, s. 123.

⁸⁰ BOA, MAD. d. 3815, s. 119. BOA, MAD. d.2993,s.115. BOA, MAD. d.3153, s. 125, BOA, MAD. d.3972, s. 121, BOA, MAD. d.3148, s. 129. BOA, MAD. d.3968, s. 128.

⁸¹ BOA, MKFD. d.27629, s. 29.

⁸² BOA, MAD. d. 3815, s. 119. BOA, MAD. d.2993,s.115. BOA, MAD. d.3153, s. 125, BOA, MAD. d.3972, s. 121, BOA, MAD. d.3148, s. 129. BOA, MAD. d.3968, s. 128.

⁸³ BOA, MKFD. d. 27629, s. 28.

⁸⁴ BOA, MAD. d. 3833, s. 59.

⁸⁵ BOA, MAD. d. 3151. 115.

⁸⁶ BOA, MKFD. d. 27629, s. 29.

⁸⁷ BOA, MAD. d. 3155, s. 95. BOA, MAD. d.3833,s.59. BOA, MAD. d.3812, s. 59, BOA, MAD. d.3823, s.51, BOA, MAD. d.3970, s. 79. BOA, MAD. d.3828, s. 81. BOA, MAD. d. 3822, s. 91.

bilgiler yazılmamıştır. Bu dönemde kazâya ait ilk kayıt 15 Mayıs 1691 tarihine ait olup buna göre kazânın 22 avarızhanesi bulunmakta ve Amasya Sancağı'nın diğer kazâlarında olduğu gibi her bir avarızhanesi 400 akçe vergi ödemekle mükellef tutulmaktaydı.⁸⁸ 17 Ağustos 1727 tarihli başka bir kayıta göre kazânın 71,5 avarızhane bulunmakta ve her bir avarızhanesinden 400 akçe vergi alınmaktaydı.⁸⁹ Merzifon Kazâsı'nın avarızhane sayısı, Amasya Sancağı'nın avarızhane sayısına oranı yıllar içerisinde % 4,5⁹⁰ ile % 14⁹¹ arasında değişmekteydi.

2.7. Gelgiras Kazâsı

Amasya Sancağı'nda bulunan kazâlar arasında en az avarızhaneye sahip kazâdır. Gelgiras Kazâsı, Amasya Sancağı'nın diğer kazâları gibi hane başına 400 akçe vergi vermekle mükelleftir. Kazânın avarızhane sayısı yüzyılın başlarında 7 iken⁹², yüzyılın ortalarına gelindiğinde 8⁹³, yüzyılın sonunda 10 haneye yükselmiştir.⁹⁴ Bu durum dikkate alındığında kazânın avarızhane sayısı yüzyılın başından sonuna kadar yaklaşık olarak % 45 oranında bir artış göstermiştir. Kazânın hane sayısı, sancağın tüm hane sayısı içerisindeki payı yıllar içerisinde % 1,1⁹⁵ ile % 2,7⁹⁶ arasında değişmektedir.

2.8. Merzifon-ı Abad Kazâsı

Amasya Sancağı dâhilinde bulunan Merzifon-ı Abad Kazâsı'nın avarızhane sayısında yıllar içerisinde ufak oynamaların olduğu görülmektedir. Kazâyaya ait 15 Mayıs 1691 tarihli bir kayda göre; Merzifon-ı Abad Kazâsı'nın 42,75 avarızhanesi bulunup ve hane başına 400 akçe vergi alınırken⁹⁷, 27 Ocak 1713 tarihinde kazânın

⁸⁸ BOA, MKFD. d. 27629, s. 28. 16 Şaban 1102 tarihli belge.

⁸⁹ BOA, MAD. d. 3151, s. 115.

⁹⁰ BOA, MKFD. d. 27629, s. 28. 16 Şaban 1102 tarihli belge.

⁹¹ BOA, MAD. d. 3151, s. 115.

⁹² BOA, D. MKFD. 27629, s. 28. 16 Şaban 1102 tarihli belge.

⁹³ BOA, MAD. d. 3972, s. 121. 12 Zilhicce 1162 tarihli belge.

⁹⁴ BOA, MAD. d. 2415, s. 129. 19 Şevval 1206 tarihli belge. BOA, MAD. 2983, s. 121.

⁹⁵ BOA, D. MKFD. 27629, s. 28. 16 Şaban 1102 tarihli belge.

⁹⁶ BOA, MAD. d. 2415, s. 129. 19 Şevval 1206 tarihli belge

⁹⁷ BOA, MKFD. d. 27629, s. 28. 16 Şaban 1102 tarihli belge.

avarızhane sayısı 40'a inmiş ve bu sayı yüzyılın sonuna kadar değişmemiştir.⁹⁸ Kazânın hane sayısı, sancağın tüm hane sayısı içerisindeki payı yıllar içerisinde % 6,7⁹⁹ ile % 11¹⁰⁰ arasında değişmektedir.

2.9. Gümüş Kazâsı

Gümüş Kazâsı'nın avarızhane sayısı yıllar içerisinde küçük değişimler göstermiştir. 15 Mayıs 1691 tarihli bir kayda göre; Gümüş Kazâsı'nın 38,75 avarızhanesi bulunmakta ve hane başına 400 akçe vergi alınmaktaydı.¹⁰¹ 24 Nisan 1705 tarihine gelindiğinde kazânın avarızhane sayısı 37,25'e inmiş¹⁰², 30 Eylül 1723'de 39 haneye çıkmış¹⁰³ ve yüzyılın sonuna gelinceye kadar avarızhane sayısında bir değişiklik yaşanmamıştır.¹⁰⁴

Gümüş Kazâsı'nın, Amasya Sancağı'nın toplam avarızhane sayısı içindeki payı yıllar içerisinde % 6,1¹⁰⁵ ile % 10,5¹⁰⁶ arasında değişim göstermiştir.

2.10. Zeytun Kazâsı

İncelenen dönemde Zeytun Kazâsı'nın avarızhane sayısında küçük bir değişim söz konusudur. 15 Mayıs 1691 tarihli bir kayda göre; kazânın 42,25 avarız hanesi bulunurken¹⁰⁷, 1713 tarihinde 40,75 haneye inmiş¹⁰⁸ ve bu durum yüzyılın sonuna kadar

⁹⁸BOA, MAD. d. 3972, 121, BOA, MAD. d. 3155, s. 95, BOA, MAD. d. 3833, s. 59, BOA, MAD. d. 3812, s. 59, BOA, MAD. d. 3823, s. 51. BOA, MAD. d. 3970, s.79. BOA, MAD. d. 3968, s.128, BOA, MAD. d. 3153, s. 125. BOA, MAD. d. 3815, s. 119. BOA, MAD. d. 2415, s. 129. BOA, MAD. d. 2991, s. 135. BOA, MAD. d. 3825, s. 113.

⁹⁹ BOA, D. MKFD. 27629, s. 28. 16 Şaban 1102 tarihli belge.

¹⁰⁰BOA, MAD. d. 3972, 121, BOA, MAD. d. 3155, s. 95, BOA, MAD. d. 3833, s. 59, BOA, MAD. d. 3812, s. 59, BOA, MAD. d. 3823, s. 51. BOA, MAD. d. 3970, s.79. BOA, MAD. d. 3968, s.128, BOA, MAD. d. 3153, s. 125. BOA, MAD. d. 3815, s. 119. BOA, MAD. d. 2415, s. 129. BOA, MAD. d. 2991, s. 135. BOA, MAD. d. 3825, s. 113.

¹⁰¹ BOA, D. MKFD. 27629, s. 28. 16 Şaban 1102 tarihli belge.

¹⁰² BOA, MAD. d. 3833, s. 59.

¹⁰³ BOA, MAD. d. 3970, s. 79.

¹⁰⁴ BOA, MAD. d.3153, s. 125. BOA, MAD. d.3972, s. 121. BOA, MAD. d. 3148, s. 129. BOA, MAD. d. 3968, s. 128. BOA, MAD. d.2415, s. 129.

¹⁰⁵ BOA, D. MKFD. 27629, s. 28. 16 Şaban 1102 tarihli belge.

¹⁰⁶BOA, MAD. d. 3153, s. 125. BOA, MAD. d. 3972, s. 121. BOA, MAD. d. 3148, s. 129. BOA, MAD. d. 3968, s. 128. BOA, MAD. d. 2415, s. 129.

¹⁰⁷ BOA, D.MKFD. d. 27629, s. 28.

¹⁰⁸ BOA, MAD. d. 3155, s. 95.

değişmemiştir.¹⁰⁹ Zeytun Kazâsı'nın avarızhane sayısının, Amasya Sancağı'nın toplam avarızhane sayısına oranı yıllar içerisinde % 6,6¹¹⁰ ile % 11 arasında değişmektedir.¹¹¹ Bu değişimin sebebi, 18. yüzyılın başlarından itibaren Amasya Sancağı'nın toplam avarızhane sayısının gerilemesi, Zeytun Kazâsı'nın avarızhane sayısının ise bu süreçte aynı kalmasından kaynaklanmaktadır. İncelenen dönemde Zeytun Kazâsı, avarızhane sayısı bakımından Amasya Sancağı'nın önemli idare birimlerinden birisidir.

2.11. Lâdik Kazâsı

Amasya Sancağı'na bağlı olan Lâdik Kazâsı incelenen süreç içerisinde avarızhane sayısında değişiklik göstermemiştir. 24 Nisan 1705 tarihli bir kayda göre Lâdik'in avarızhane sayısı 40,75 hane olup¹¹², 17 Mart 1741 tarihine gelindiğinde avarızhane sayısında bir değişiklik olmamıştır.¹¹³ Lâdik Kazâsı ile ilgili kayıtlar yüzyılın ortalarından itibaren bulunmadığından sadece 1705-1741 tarihleri arası için bir değerlendirme yapılabilmektedir. Bu süreçte Lâdik'in avarızhane sayısı, Amasya Sancağı'nın toplam avarızhane sayısına oranı %8¹¹⁴ ile %11¹¹⁵ arasında değişmektedir. İncelenen dönemde Amasya Sancağı'nın avarızhane sayısı ve toplam hane sayısına oranları aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Kazâlar	Avarızhane Sayılarının Yıllar İçerisindeki Değişimi (Hane)	Toplam Avarızhane Sayısı İçerisindeki Oranı (%)
Amasya	256,25-174	% 30 - % 60
Geldigelen	31,25-29,75	% 5 - % 8
Gedegera	161,25-98	% 19,5 - % 25,5
Zünnûnabad	37-36	% 6 - % 9,5

¹⁰⁹ BOA, MAD. d. 3170, s. 123.

¹¹⁰ BOA, D.MKFD. d. 27629, s. 28.

¹¹¹ BOA, MAD. d. 3170, s. 123.

¹¹² BOA, MAD. d. 3833, s. 59.

¹¹³ BOA, MAD. d. 3825, s. 113.

¹¹⁴ BOA, MAD. d. 3833, s. 59.

¹¹⁵ BOA, MAD. d. 3825, s. 113.

Havza	46,75-45,5	% 7,5 - % 9
Merzifon	22-71,5	% 4,5 - % 14
Gümüş	37,25-39	% 6,1 - % 10,5
Gelgiras	7-10	% 1,1 - % 2,7
Merzifon-ı Abad	42,75- 39	% 6,7- % 11
Zeytun	42,25-40,75	% 6,6- % 11
Lâdik	40,75	% 8- % 11

Tablo.3. Amasya Sancağı'nda Avarızhaneler ve Toplam Avarızhane Sayısına Oranları

Tablo incelendiği zaman Amasya Sancağı'na tabi kazâların avarızhane sayılarında bazı değişimlerin yaşandığı görülmektedir. Zaman içerisinde kimi kazâların avarızhane sayılarında artış yaşandığı, kimi kazâların avarızhane sayılarında da azalmalar veya bazen hiçbir değişimin olmadığı anlaşılmaktadır. Değişimin olmadığı veya bazı dönemlerde hiç vergi tarh edilmeyen kazâlar için şöyle bir çıkarım yapılabilir. Bu süreçte Amasya Sancağı'nda yeni avarız tahrirlerinin yapılmamış olması bu durumun oluşmasına sebep olmuş olabilir.

Ayrıca bu dönem ile ilgili Amasya Sancağı'ndan devletin topladığı vergi ile alakalı da bir değerlendirme yapmak gerekmektedir. Yüzyılın başından itibaren sancaktan toplanan vergi miktarı hane başına 400 akçe olup, bu rakam yüzyılın sonuna kadar değişmemiştir. Amasya Sancağı'nda avarızhane hesabı yapılırken her 108 akçenin bir esedi kuruluş olarak hesaplanarak vergi alınması istenmekte olduğunu daha önce bahsedilmişti. Bu durum aslında Amasya Sancağı için bir istikrarmış gibi görünse de uzun vadede devletin aleyhine önemli bir gelir kaybı söz konusudur. Çünkü 1690-1808 yılları arasında kuruluş içerisindeki gümüş oranının %70 oranında azalması söz konusudur (Pamuk, 2012:178).

Sonuç

Olağanüstü durumlarda bütçe açığını kapatmak maksadıyla halktan toplanan avarız vergisi, zamanla Osmanlı maliyesinin önemli gelir kaynaklarından birisi haline gelmiştir. Sadece savaş zamanlarında alınması gerekirken, zamanla düzenli toplanan vergiler haline gelen avarız vergisi, Müslüman-gayrimüslim ayrımı gözetilmeksizin tüm reayadan alınmaktaydı. Bu verginin 18. yüzyılda Amasya Sancağı'ndan toplanması ve kazâlara dağılımı ile ilgili şöyle bir çıkarım yapılabilir. Amasya Sancağı incelenen süreçte Sivas Sancağı'ndan sonra, Sivas Eyaleti'nin ikinci büyük avarızhaneye sahip sancağıdır. Bu durum, Amasya Sancağı'nın hane sayısı ve devlete ödediği vergi oranıyla orantılıdır ve Amasya Sancağı'nın iktisadi ve demografik yapısını göstermesi bakımından önemlidir.

İncelenen süreçte Amasya Sancağı içerisinde en fazla avarızhaneye sahip idari birim Amasya Kazâsı iken, en az haneye sahip idari birim Gelgiras Kazâsı'dır. Bu sıralama azdan çoğa doğru; Geldigelen, Gümüş ve Zünnûnabad Kazâları şeklinde devam etmektedir. Bu süreçte Merzifon Kazâsı ve Lâdik Kazâları ile ilgili çok az kayıta ulaşılmıştır. Bu durum devlet tarafından Lâdik ve Merzifon Kazâları'nın belirli bir süre vergiden muaf tutulmuş olabileceklerini düşündürmektedir.

Amasya Sancağı'na tabi kazâların hane sayılarında zaman içerisinde dalgalanmaların olması bölgesel vergi muafiyetlerinden ileri gelmiş olabilir. Bazı idari birimlerin zaman içerisinde idari taksimat içinde değiştirilmesi de bu duruma sebebiyet vermektedir. Mesela daha önce Amasya Kazâsı'na tabi olan Geldigelen Nahiyesi'nin 1721 tarihinde kazâ statüsüne geçirilmesi Amasya Kazâsı'nın avarızhane sayısının % 10-12 oranında azalmasına sebebiyet vermiştir.

Sonuç olarak; Amasya Sancağı avarızhane sayısı bakımından Sivas Eyaleti içinde ikinci büyük idari birimdir. Devlete ödediği vergi miktarı da bu veriyi desteklemektedir. Devletin bu süreçte Amasya Sancağı'nda yeni avarız tahrirleri yapmaması hane sayılarında büyük çaplı değişimlerin olmasının önüne geçerken, Amasya Sancağı'nda yüzyıl süreyle alınan hane başına vergide de

bir değişiklik olmayışı uzun vadede devletin iktisadi açıdan aleyhine bir durum oluşturmuştur.

KAYNAKÇA

Türkiye Cumhuriyeti, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA)

Maliyeden Müdevver Defterler (MAD) 3153, 3155, 3825, 3971, 3151, 3823, 3970, 3822, 2983, 3148, 2993, 1985, 2991, 3968, 2415, 3815, 3972, 3828, 3812, 3833, 3170, 2797, 3973, 3029, 6426, 7643, 2436, 3158.

Bab-1 Defteri, Mevkufat Kalem Defterleri (MKFD), 28406, 27629.

Bab-1 Meşihat, Amasya Şeriyeye Sicilleri (AŞS) 29, 53.

Aydın, Mehmet Akif (1991). *Avârız, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C.4. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s.108.

Barkan, Ömer Lütfi (1979). *Avarız, Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*. C.2. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. s. 13-19.

234

Çadırcı, Musa (2013). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Devellioğlu, Ferit (2010). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. 26. Baskı, Ankara: Aydın Kitabevi.

Genç, Mehmet (2012). *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*. Ankara: Ötüken Yayınları.

Güçer, Lütfi (1974). *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*. İstanbul: Sermet Matbaası.

Güneş, Hüseyin (2017). *Lale Devrinde Amasya*, Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları.

İnalçık, Halil (2009). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*. Çeviren: Ruşen Sezer. İstanbul: Yapı Kredi Bankası Yayınları.

Kılıç, Orhan (1997). *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devletinin İdari Taksimatı*. Elazığ: Ceren Matbaacılık.

Küçük, Levent (2007). *Osmanlı Vergi Hukukunda Avarız Kavramı ve Avarızın İdaredeki Rolü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kütükoğlu, Mübahat (2018). *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisadi Yapısı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Öztürk, Temel (2004). *İki Savaş Döneminde Trabzon (1680-1690/1723-1746)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Pakalın, Mehmet Zeki (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. C.1. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Pamuk, Şevket (2012). *Osmanlı İmparatorluğunda Paranın Tarihi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Sahillioğlu, Halil (1991). Avarız. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C.4. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları. s. 108-109.

----- (1995. Esedî. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C.11. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları. s. 368-369.

Sudi, Süleyman (2008). *Osmanlı Vergi Düzeni (Defter-i Muktesid)*. Yayına Hazırlayan. Mehmet Ali Ünal, Isparta: Fakülte Kitabevi.

Şahin, İlhan-Emecen, Feridun (1991). Amasya. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.3. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 1-3.

Tabakoğlu, Ahmet (2005). *İktisat Tarihi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

----- (2005). *Toplu Makaleler I İktisat Tarihi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

----- (1985). *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.